

METODE DRUŽBOSLOVNEGA RAZISKOVANJA

Gradivo za predmet – 1. del

Mitja Hafner Fink

KAZALO

1. UVODNA POJASNILA

2. VSEBINA PREDMETA

2.1. Znanost o družbi in družboslovno raziskovanje

- 2.1.1. Nekaj izhodišč
- 2.1.2. Cilji raziskovanja
- 2.1.3. Sestavine raziskave, načet in potek raziskave
- 2.1.4. Teorija in izkustvo
- 2.1.5. Družboslovne paradigme in raziskovalne strategije
- 2.1.6. Znanstvena pojasnitev in vzročnost
- 2.1.7. Splošno o raziskovalnih metodah

100

2.2. Kvantitativno raziskovanje

- 2.2.1. Temeljne značilnosti, cilji in potek kvantitativne raziskave
- 2.2.2. Povezanost med spremenljivkami
- 2.2.3. Hipoteze in spremenljivke
- 2.2.4. Operacionalizacije, merjenje, merski inštrument
- 2.2.5. Podatki v okviru kvantitativne raziskave
- 2.2.6. Družboslovna anketa
- 2.2.7. Analiza podatkov in poročanje o rezultatih

2.3. Kvalitativno raziskovanje

- 2.3.1. Paradigmatska izhodišča kvalitativnega raziskovanja
- 2.3.2. Značilnosti in potek kvalitativne raziskave
- 2.3.3. Cilji, raziskovalni problem in raziskovalna vprašanja
- 2.3.4. Problem enot analize oz. primerov
- 2.3.5. Oblike raziskav, raziskovalni načrti in zbiranje podatkov
- 2.3.6. Terenska participativna raziskava

2.4. Združevanje kvalitativnih in kvantitativnih metod

- 2.4.1. Paradigmatski temelji kombiniranja metod
- 2.4.2. Razlogi kombiniranja metod
- 2.4.3. Praksa kombiniranja in združevanja metod
- 2.4.4. Različni načrti (dizajni) združevanja metod

2.5. Primerjalno raziskovanje

- 2.5.1. Izhodišča in cilji primerjalnega raziskovanja
- 2.5.2. Logika primerjalne analize
- 2.5.3. Enote analize (primeri) v okviru primerjalnega raziskovanja
- 2.5.4. Različni načrti primerjalnega raziskovanja
- 2.5.5. Mednarodno primerjalno raziskovanje
- 2.5.6. Kvalitativna primerjalna analiza (QCA) – sinteza pristopov

2.6. Objektivnost, vrednote in etika v družboslovju

- 2.6.1. Pojem objektivnosti
- 2.6.2. Objektivnost in preverljivost
- 2.6.3. Objektivnost in problem vrednot
- 2.6.4. Nekatera etična vprašanja v družboslovnem raziskovanju

3. ŠTUDIJSKA LITERATURA

4. GRADIVA ZA VAJE

5. VIRI, REFERENCE

1. UVODNA POJASNILA

- Gradivo pokriva celotno vsebino predmeta *Metode družboslovnega raziskovanja*. V osrednjem delu so zbrane predstavitve s predavanj, ki so urejene po ključnih vsebinskih področjih. Dodanih je še nekaj gradiv z dela na vajah in nabor študijske literature z nekaterimi povezavami na tekste, ki so dostopni na spletu. Na koncu je dodane še seznam referenc – uporabljene literature oz. avtorjev, ki se pojavljajo v gradivu.
- Pričujoče gradivo je treba razumeti kot izhodišče oz. vodilo za študij literature, ki je navedena na začetku posameznih poglavij in na koncu v seznamu literature.

2. VSEBINA PREDMETA

- 2.1. Znanost o družbi in družboslovno raziskovanje
- 2.2. Kvantitativno raziskovanje
- 2.3. Kvalitativno raziskovanje
- 2.4. Združevanje kvalitativnih in kvantitativnih metod
- 2.5. Primerjalno raziskovanje
- 2.6. Objektivnost, vrednote in etika v družboslovnem raziskovanju

2.1. Znanost o družbi in družboslovno raziskovanje

- 2.1.1. Nekaj izhodišč
- 2.1.2. Cilji raziskovanja
- 2.1.3. Sestavine raziskave, načrt in potek raziskave
- 2.1.4. Teorija in izkustvo
- 2.1.5. Družboslovne paradigme in raziskovalne strategije
- 2.1.6. Znanstvena pojasnitev in vzročnost
- 2.1.7. Splošno o raziskovalnih metodah

2.1.1. Nekaj izhodišč

PRIMERI DRUŽBOSLOVNIH RAZISKAV:

- Raziskovanje stališč, vrednot (npr. raziskava Slovensko javno mnenje, ISSP, Eurobarometer...)
- Raziskovanje komunikacij (npr. raziskovanje interneta v Sloveniji – RIS, analiza vsebine medijskega poročanja...)
- Raziskovanje političnih procesov (npr. raziskovanje delovanja parlamenta, procesov demokratizacije, volitev, zakonodajnih procesov...)
- Raziskovanje družbene strukture (npr. raziskovanje družbenih neenakosti, življenjskih stilov, socialnega kapitala...)
- Raziskovanje družbenih skupin in institucij (npr. raziskovanje družine, industrijskih organizacij, totalnih institucij, družbenih razredov...)

Kaj raziskujejo družboslovci, v katere kategorije lahko razvrstimo njihove raziskovalne probleme?

- **družbeni sistem** – družbena struktura in kultura: elementi družbene strukture, odnosi med elementi družbene strukture, razmerje med strukturo in kulturo
 - **družbeni procesi** – spreminjanje družbenega sistema (strukturne spremembe, nastajanje, ohranjanje, izmenjava, izginjanje kulture...)
-
- **mikro** raven raziskovanja (posamezniki, lokalna skupnost...)
 - **makro** raven raziskovanja (družbe, globalni procesi...)
-
- **“objekti”** raziskovanja in odnosi (“relacije”) med “objekti”
 - **značilnosti** “objektov” in povezave (“korelacije”) med značilnostmi
-
- **vzroki** – kaj so objektivni “sprožilci”, ki privedejo do pojava ali stanja
 - **pomeni** – subjektivni pomeni, ali objektivna družbena funkcija

Oblike družboslovnih raziskav

(tudi: raziskovalni načrti/dizajni, stili, pristopi)

Nekaj primerov:

- družboslovna anketa (“social survey”)
- terenska raziskava z udeležbo
- eksperiment
- “ne-reaktivne” raziskave (“non-reactive research”)
 - a. analiza dokumentov*
 - b. sekundarna analiza*
- načrt združevanja / kombiniranja metod

Viri in podatki (izkustveno gradivo) za družboslovno raziskavo

- *Zbiranje podatkov neposredno za raziskovalne namene in s poseganjem v raziskovano okolje (spraševanje, opazovanje)*
 - *Dokumenti* – osebni dokumenti (npr. pisma), zapisi o dogodkih (npr. zapisniki), pravni akti (npr. pogodbe, zakoni)
 - *Množični mediji* – časopisni članki, TV oddaje, reklame...
 - *Umetniška dela* – romani, slike, filmi ...
 - *Fizični sledovi*
 - *Arhivsko gradivo* (npr. zgodovinski arhivi, arhivi podatkov)
-
- *Znanstvena literatura* (npr. knjige, članki):
 - **Praviloma vir za pripravo izhodišč empiričnega raziskovanja (analitični okvir),**
 - V določenih primerih tudi: vir podatkov za analizo vsebine oz. predmet analize (npr. analiza razvitosti neke znanstvene discipline), vir informacije za teoretične analize, ali (sekundarni) vir podatkov za empirične raziskave

Viri in podatki (izkustveno gradivo) za družboslovno raziskavo

SPLETNI VIRI (nekaj primerov):

- *Knjižnice in razne baze tekstovnih virov kot npr.:*
 - ODK: <http://www.odk.fdv.uni-lj.si/>;
 - DiKUL: <http://dikul.uni-lj.si/V?RN=607895125>;
- *Arhivi podatkov družboslovnih raziskav kot npr.:*
 - ADP: <http://www.adp.fdv.uni-lj.si/>;
 - ZACAT: <http://zacat.gesis.org/webview/index.jsp>;
- *Pomembnejše mednarodne raziskave kot npr.:*
 - ESS: <http://www.europeanvaluesstudy.eu/>;
 - EVS: <http://www.europeansocialsurvey.org/>;
 - ISSP: <http://www.issp.org/>
- *Statistični podatki – podatkovne baze različnih ustanov (mednarodne organizacije, vlade, podjetja...) kot npr.:*
 - volilna statistika vlade RS: <http://www.volitve.gov.si/>;
 - HDR (poročilo o človekovem razvoju): <http://hdr.undp.org/en/>;
 - EUROSTAT: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home>

2.1.2. Cilji raziskovanja

SPLOŠNI NAMEN RAZISKAVE

A. Raziskave glede na odnos do družbene realnosti (do svojega predmeta):

- temeljne,
- aplikativne (uporabniške) in akcijske raziskave.

B. Spoznavni cilji raziskave:

- poizvedba ali eksploracija,
- opis in klasifikacija,
- pojasnitev (in/ali razumevanje).

Raziskovalni problem, namen in cilji raziskave (dva primera)

1. Konflikti ob urejanju problematike vrtničkarjev v Ljubljani
 - Cilj (namen) 1: podroben prikaz in interpretacija konflikta (oblikovanje nekakšne teorije o tem konfliktu)
 - Cilj (namen) 2: oblikovanje ustrezne strokovne in politične rešitve problema

2. Nizka politična participacija v novih (post-socialističnih) demokracijah
 - Cilj (namen) 1: Raziskati vzroke za nizko politično participacije (preverite hipoteze o možnih vzrokih oz. dejavnikih)
 - Cilj (namen) 2: Razkriti ključne značilnosti odnosa do politike med študenti ljubljanske univerze

Primer 1: *problem vrtničkarjev*

- Cilj 1: podroben prikaz in interpretacija konflikta
 - predvsem spoznavni cilji: oblikovanje splošnih pojmov in kategorij v zvezi z raziskovanim problemom
 - študija primera – eksploracija, opis, razumevanje
 - konkretne metode: pregled dokumentacije, (poglobljeni) intervjuji z vpletenimi, opazovanje (z udeležbo?); lahko tudi anketa
 - kvalitativna raziskava
- Cilj 2: strokovna in politična rešitev
 - predvsem praktični cilji – aplikativna raziskava
 - kooperacija vseh vpletenih (vrtničkarji, politika, stroka) je nujna (študija primera, lahko tudi kot akcijska raziskava)
 - konkretne metode: analiza dokumentov, intervjuji, anketa; morda tudi eksperiment (simulacija)
 - kombiniranje metod (kval-kvant), primarno kvalitativna

Primer 2: *nizka politična participacija*

- Cilj 1: vzroki za nizko politično participacijo
 - spoznavni cilj: pojasnitev na podlagi odkrivanja vzročnih zvez med spremenljivkami
 - raziskava poteka kot preverjanje hipotez
 - konkretne metode: anketa na splošni populaciji, uporaba statističnih podatkov
 - primarno kvantitativna raziskava, tudi primerjalna raziskava
- Cilj 2: študenti in njihov odnos do politike
 - spoznavni cilj: identifikacija skupnih značilnosti (podobnosti) in tipičnih kategorij študentov (različnosti)
 - opazovanje z udeležbo
 - konkretne metode: ključni so intervjuji, fokusne skupine, udeležba v konkretni študentski aktivnosti, opazovanje; kot dopolnilno je lahko tudi anketa
 - primarno kvalitativna, lahko kombiniranje metod (kval-kvant)

Raziskovalni cilji ter raziskovalne strategije

(Ragin 2007)

	KVANT.	PRIMER.	KVAL.
1. PREPOZNAVANJE ZAKONITOSTI	primar.	sekund.	
2. NAPOVEDOVANJE	primar.	sekund.	
3. PREVERJANJE / IZBOLJŠANJE TEORIJ	primar.	sekund.	sekund.
4. RAZISKOVANJE RAZLIČNOSTI	sekund.	primar.	sekund.
5. RAZVIJANJE NOVIH TEORIJ	sekund.	primar.	primar.
6. INTERPRETACIJA DRUŽBENO POMEMBNIH POJAVOV		sekund.	primar.
7. “DAJANJE GLASU”			primar.

Raziskovalni cilji: primeri (enote analize), njihove razsežnosti in raziskovalne strategije

Kvantitativno raziskovanje -
raziskujemo *veliko enot* (primerov)

običajno se osredotočamo na
*posamezne (izbrane) razsežnosti
enot (primerov) → spremenljivke*

Kvalitativno raziskovanje -
raziskujemo *posamezne primere
(enote), ali malo primerov (enot)*

običajno se osredotočamo na
konkretne primere, ki jih
raziskujemo poglobljeno

Primerjalno raziskovanje -
raziskujemo “*zmerno*” število
primerov (enot)

običajno nas zanimajo
**razlike (in podobnosti) med
raziskovanimi primeri →**
pojasnjevanje razlik

2.1.3. Sestavine raziskave, načrt in potek raziskave

Ključne sestavine raziskave:

- Raziskovalni problem, cilji
- Pojemovni okvir (ideje, teorija)
- Analitični okvir (primeri oz. enote analize, raziskovalna vprašanja, hipoteze)
- Raziskovalne metode
- Izkušstvo (empirija, podatki)
- Analiza
- Raziskovalno poročilo

Okvir družboslovne raziskave

(Elementi, ki so skupni vsem oblikam raziskav)

- CILJI RAZISKAVE (npr. temeljne, aplikativne in akcijske raziskave; različni spoznavni ali praktični cilji)
- PPRIMERI oz. ENOTE ANALIZE (npr. osebe, skupine, institucije, “proizvodi”, dogodki, države)
- RAZSEŽNOSTI ENOT ANALIZE (PRIEMROV) – tisto, kar nas glede primerov zanima (dimenzije, spremenljivke → lastnosti primerov)
- ČASOVNA DIMENZIJA RAZISKAVE (časovni okvir: ena časovna točka, časovno obdobje, med-časovne primerjave...)
- PROSTORSKA DIMENZIJA RAZISKAVE (prostorsko „pokritje“: npr. mednarodna primerjalna raziskava ali raziskava v eni državi)

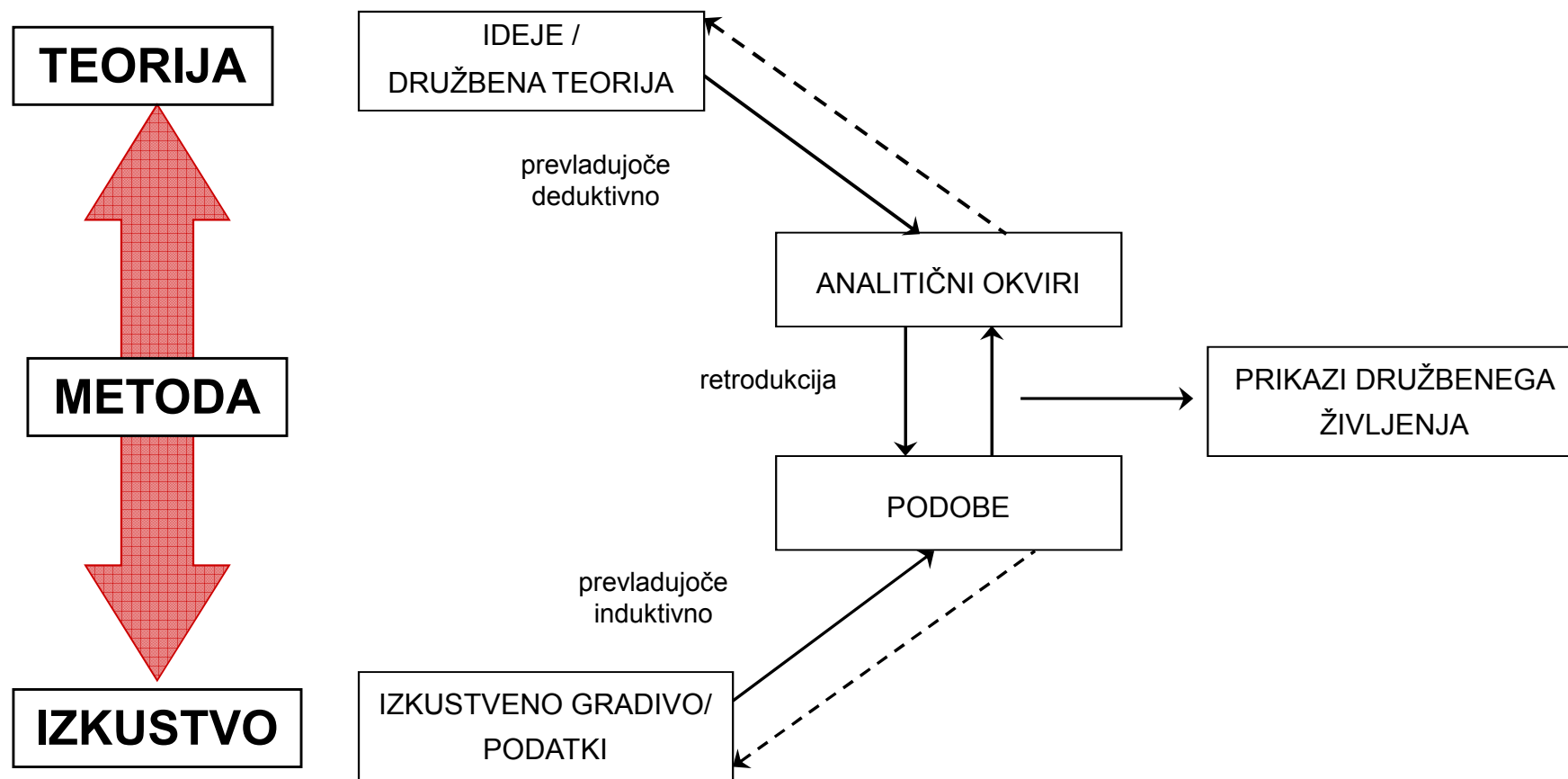
Potek družboslovne raziskave

Ključne faze:

- Raziskovalni problem, cilji
 - Spoznavni ali praktični cilji, naročnik, teorija...
- Analitični okvir
 - Pojemovni (teoretski okvir), primeri (enote analize) in dimenzije enot (spremenljivke), raziskovalna vprašanja, hipoteze
- Zbiranje podatkov
 - Različne oblike zbiranja podatkov – odvisno od problema in analitičnega okvira
- Analiza/sinteza podatkov
 - Uporaba analize ali sinteze ter izbor konkretnih postopkov je odvisen od tipa podatkov, od ciljev raziskovanja, od logike spoznavanja
- Raziskovalno poročilo
 - Prikaz družbenega življenja – odgovor na raziskovalno vprašanje, potrditev/zavrnitev hipoteze, nova („utemeljena“) teorija...

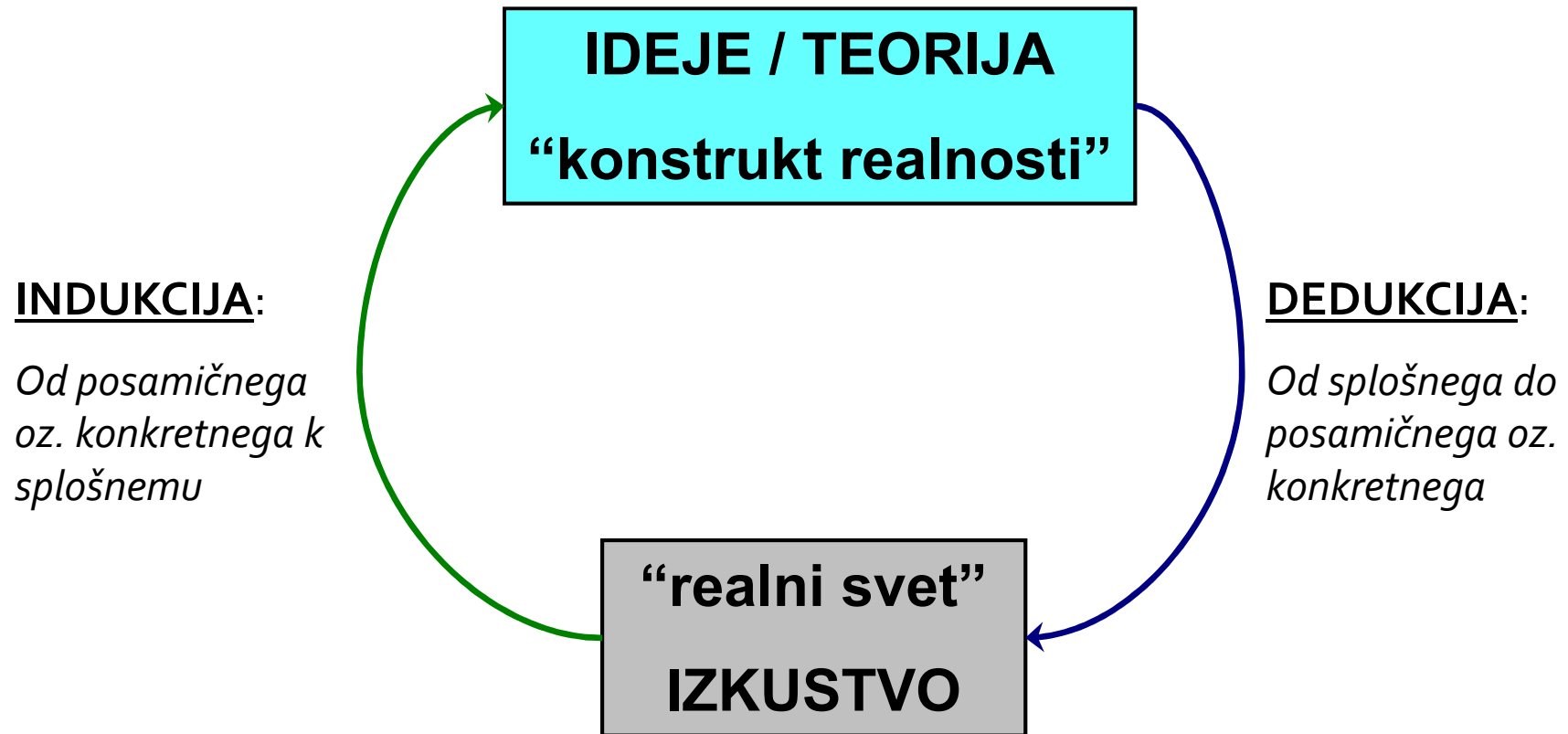
Preprost splošni model družboslovne raziskave

Povzeto po: C. Ragin (2007)

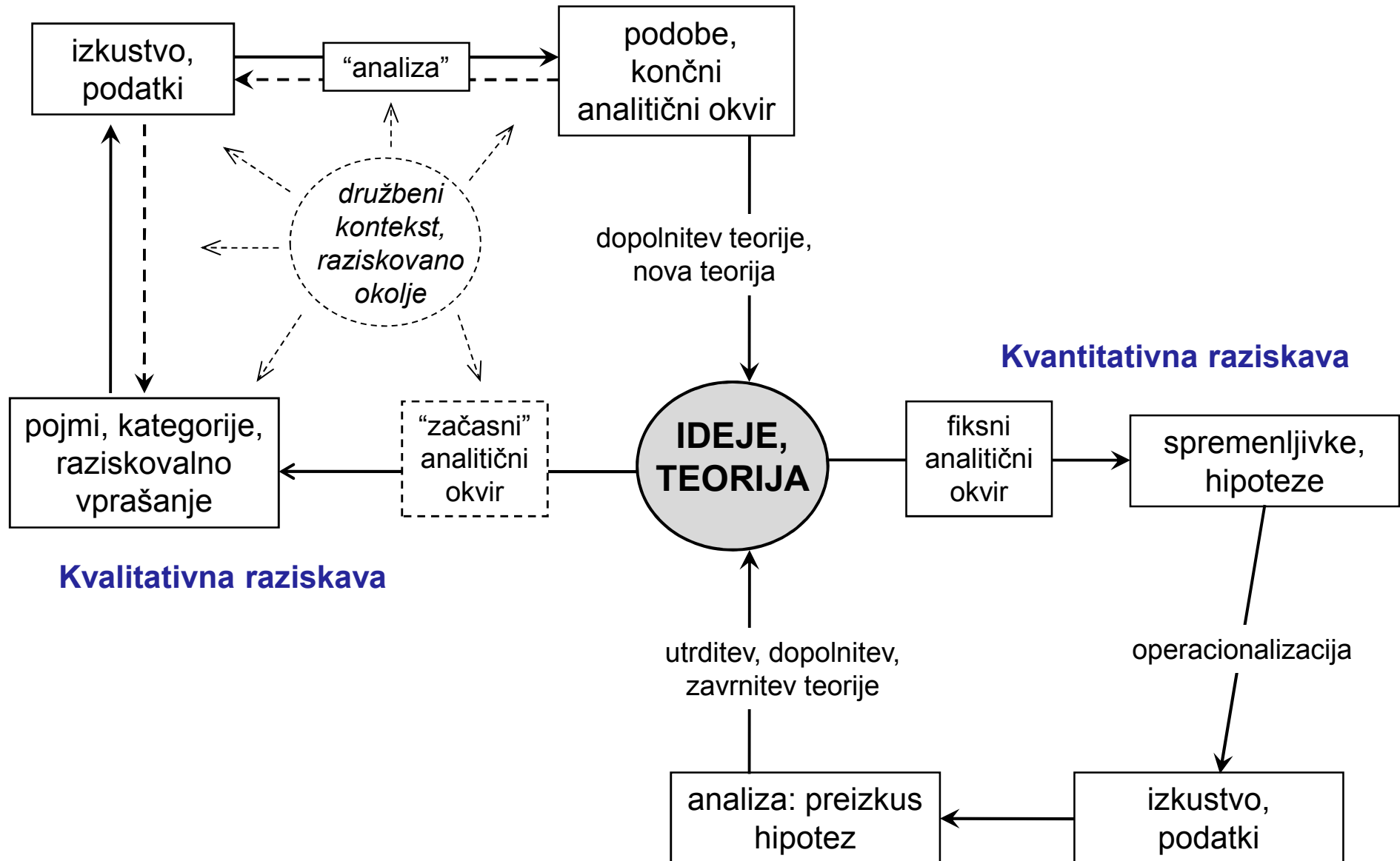

Potek družboslovne raziskave

Struktura procesa znanstvenega spoznavanja

Potek kvantitativne in kvalitativne raziskave (spoznavni proces)

2.1.4. Teorija in izkustvo

Sestavine (elementi) znanstvene teorije:

- Pojmi (koncepti)
 - predstavljajo pojave
 - ključne so definicije pojmov
 - komunikacija med znanstveniki
- Dejstva - govorijo o obstoju pojavov
- Znanstveni zakoni – splošne trditve o povezanosti dejstev

Sestava teorije

Primer: teorija modernizacije

(Inglehartova teorija spreminjanja vrednot)

- **Definicije ključnih pojmov, kot so npr. naslednji:**
 - družbene spremembe (ekonomske, kulturne, politične),
 - vrednote,
 - tradicionalno, moderno, postmoderno,
 - industrializacija...
- **Ključna dejstva:**
 - družbe se spreminjajo,
 - spremembe niso linearne,
 - hkrati obstajajo družbe na različnih razvojnih stopnjah...

Sestava teorije (nadaljevanje)

Primer: teorija modernizacije (Inglehartova teorija spreminjanja vrednot)

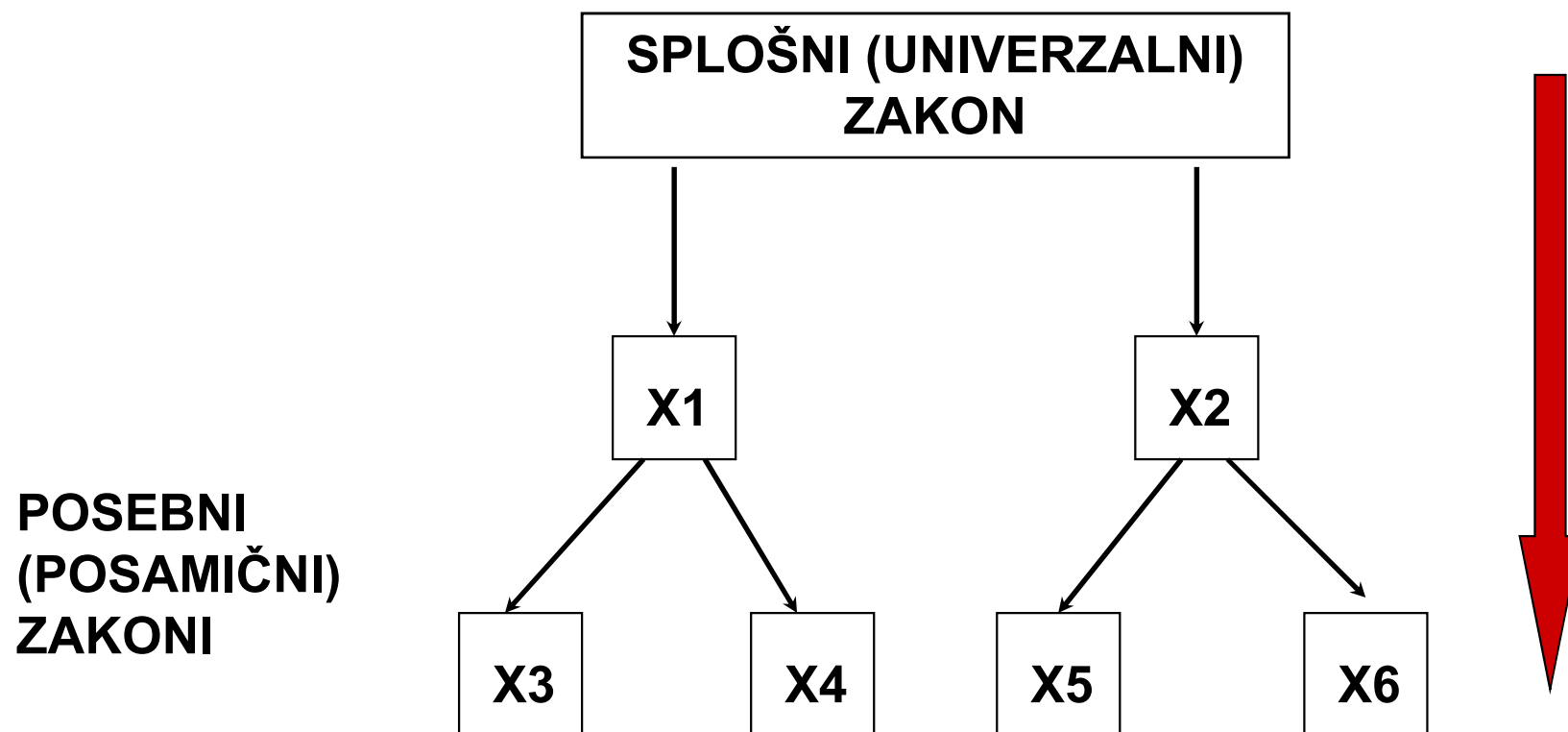
Znanstveni zakoni:

- Ključni postulat (splošni zakon):

Ekonomске, kulturne in politične spremembe so recipročno povezane.

- Specifični (“izpeljani”) zakoni:
 - Industrializacija poveča verjetnost nekaterih kulturnih in političnih sprememb – npr.: padanje natalitete, povečevanje politične participacije.
 - Materialistične vrednote (moč, ekonomska uspešnost ipd.) so predpogoj modernizacije.
 - Posameznikove prioritete so odsev družbenega okolja: visoko vrednotene so stvari, ki jih primanjkuje.
 - Posameznikove vrednote odsevajo pogoje, ki so prevladovali v času njegovega odraščanja.

(Deduktivna) struktura teorije

Teorija povezuje zakone na podlagi pravil logike

(primer: teorija modernizacije)

Postulat 1:

- Ekonomske, kulturne in politične spremembe so recipročno povezane.

Postulat 2:

- Posameznikove prioritete so odsev družbenega okolja: visoko vrednotene so stvari, ki jih primanjkuje.

Postulat 3:

- V tradicionalni družbi posameznik ni avtonomen

TOREJ

Teorem 1:

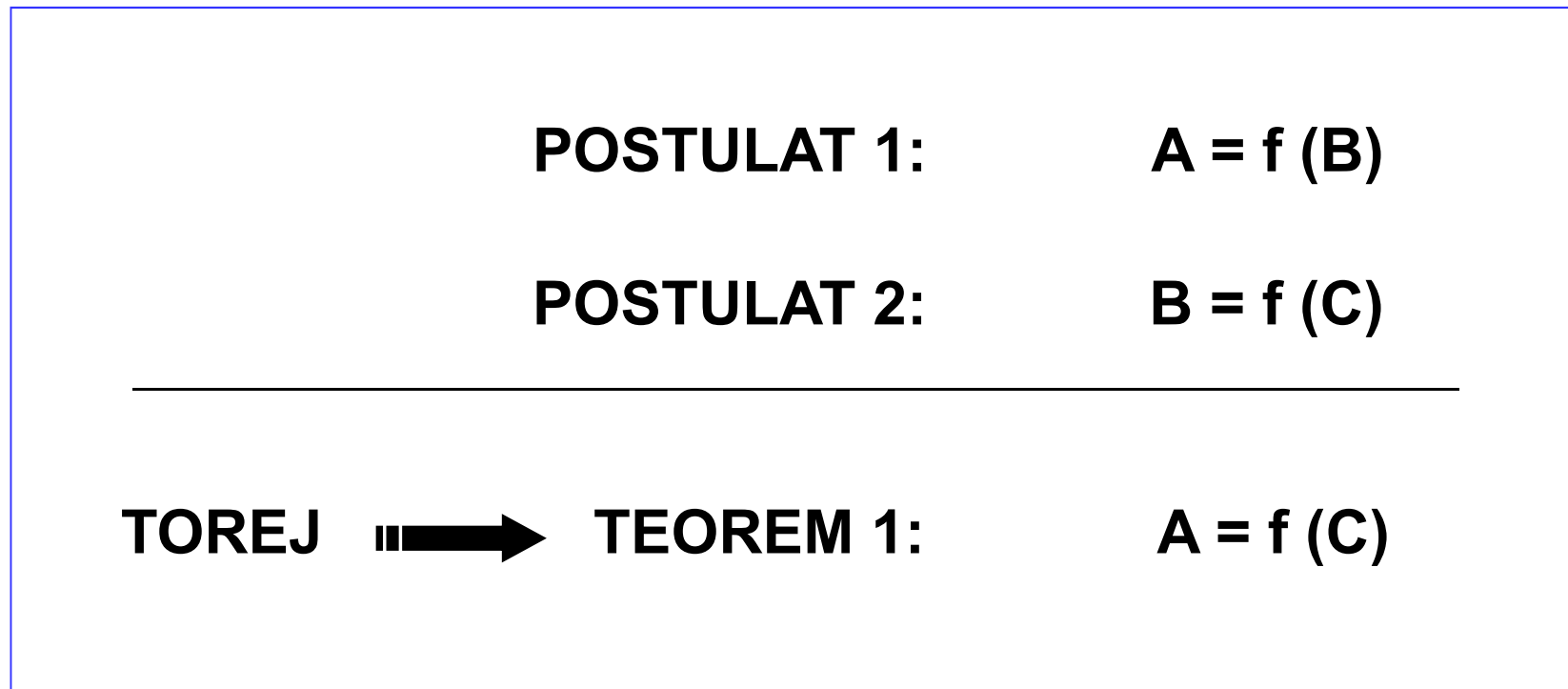
V tradicionalni družbi postane avtonomija posameznika pomembna vrednota.

Teorem 2:

Večje vrednotenje avtonomije v tradicionalni družbi vodi k spremembam v smeri modernosti.

Logična povezanost med *postulati* in *teoremi*

(splošni primer)

Problem univerzalnosti znanstvenih zakonov

Univerzalni zakon: zakon velja v vseh pogojih – vendar v družboslovju o takšni univerzalnosti skoraj ne moremo govoriti.

Primer zakona na podlagi razredne teorije Maxa Webra:

POJMI (in njihove definicije):

- RAZRED: skupina ljudi s podobnimi življenjskimi možnostmi, ki izhajajo iz njihovega položaja na trgu blaga ali trgu dela
- STATUS: položaj skupine (ali posameznika), ki je rezultat družbenega vrednotenja (ugleda) in, ki se na zunaj kaže s stilom življenja pripadnikov

(Splošni) znanstveni zakon:

V popolnih pogojih delovanja trga je položaj v hierarhiji družbenih statusov povezan s položajem v razredni hierarhiji.

Izkustvo (empirija)

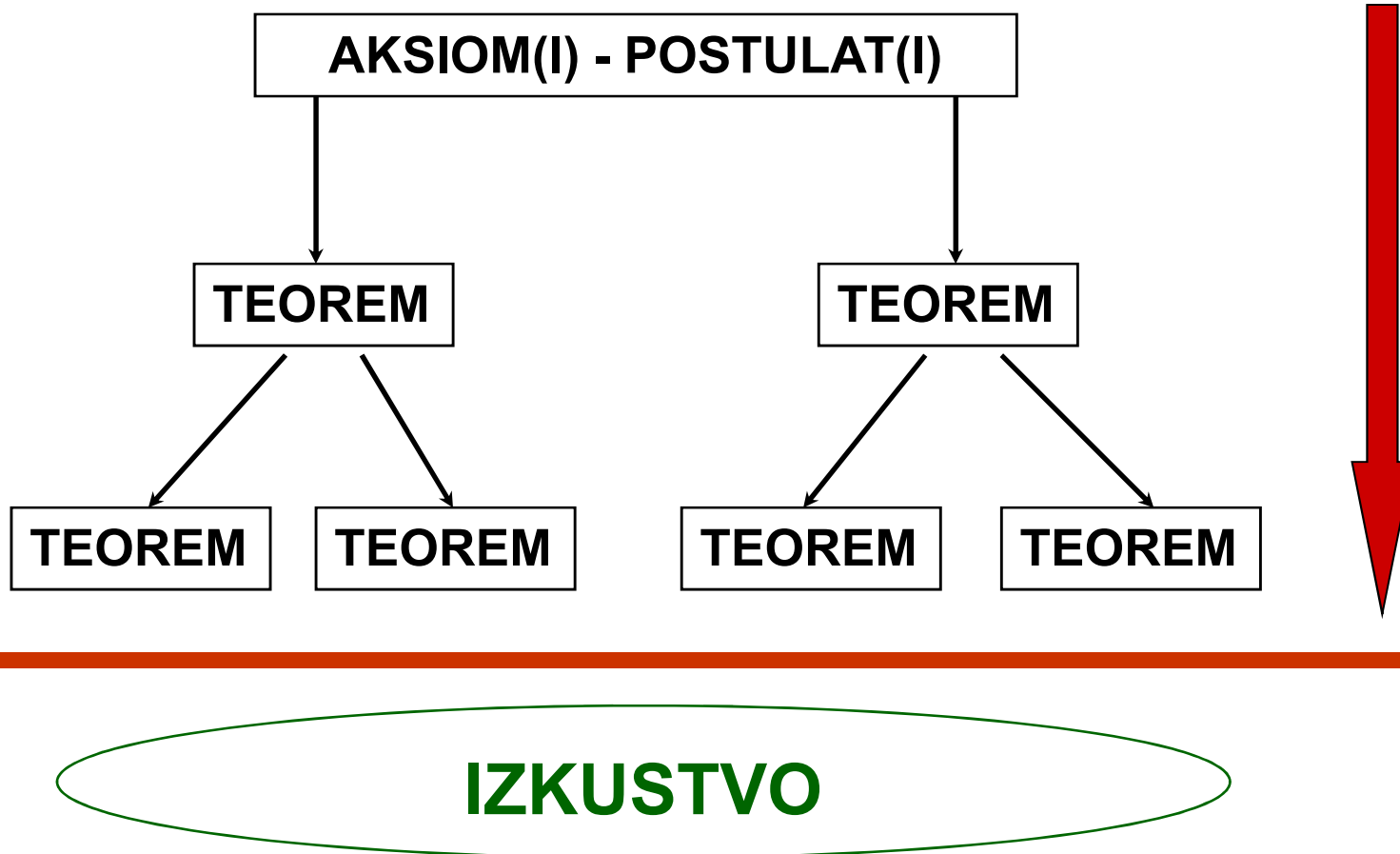
Del človekovega spoznanja, ki je ***rezultat neposrednega čutnega zaznavanja realnega sveta***

- Vloga izkustva v raziskovanju: podatki za analizo („izkustveno gradivo“)
- Znanost o družbi kot izkustvena znanost
- Dilema, ki je pomembno zaznamovala razvoj družboslovnega raziskovanja:
*“Ali **realni svet** obstaja neodvisno od posameznikovega izkustva?”*
- družbeni pojavi kot izkustveni pojavi: od “fizičnih objektov” do moralnih norm

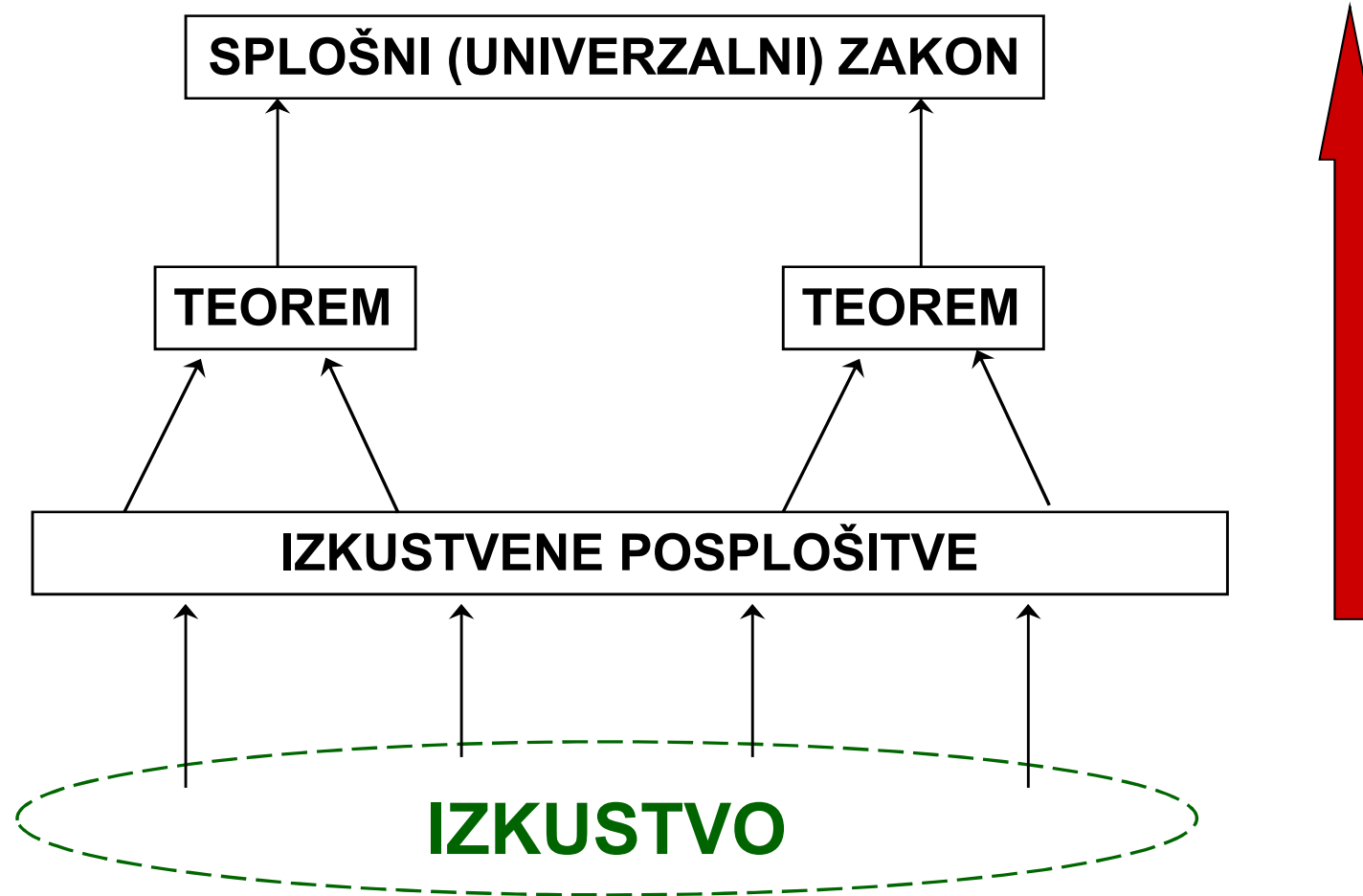
Teorija, izkustvo in nastanek teorije

- **dedukcija**
- **indukcija**
- **inverzna dedukcija**

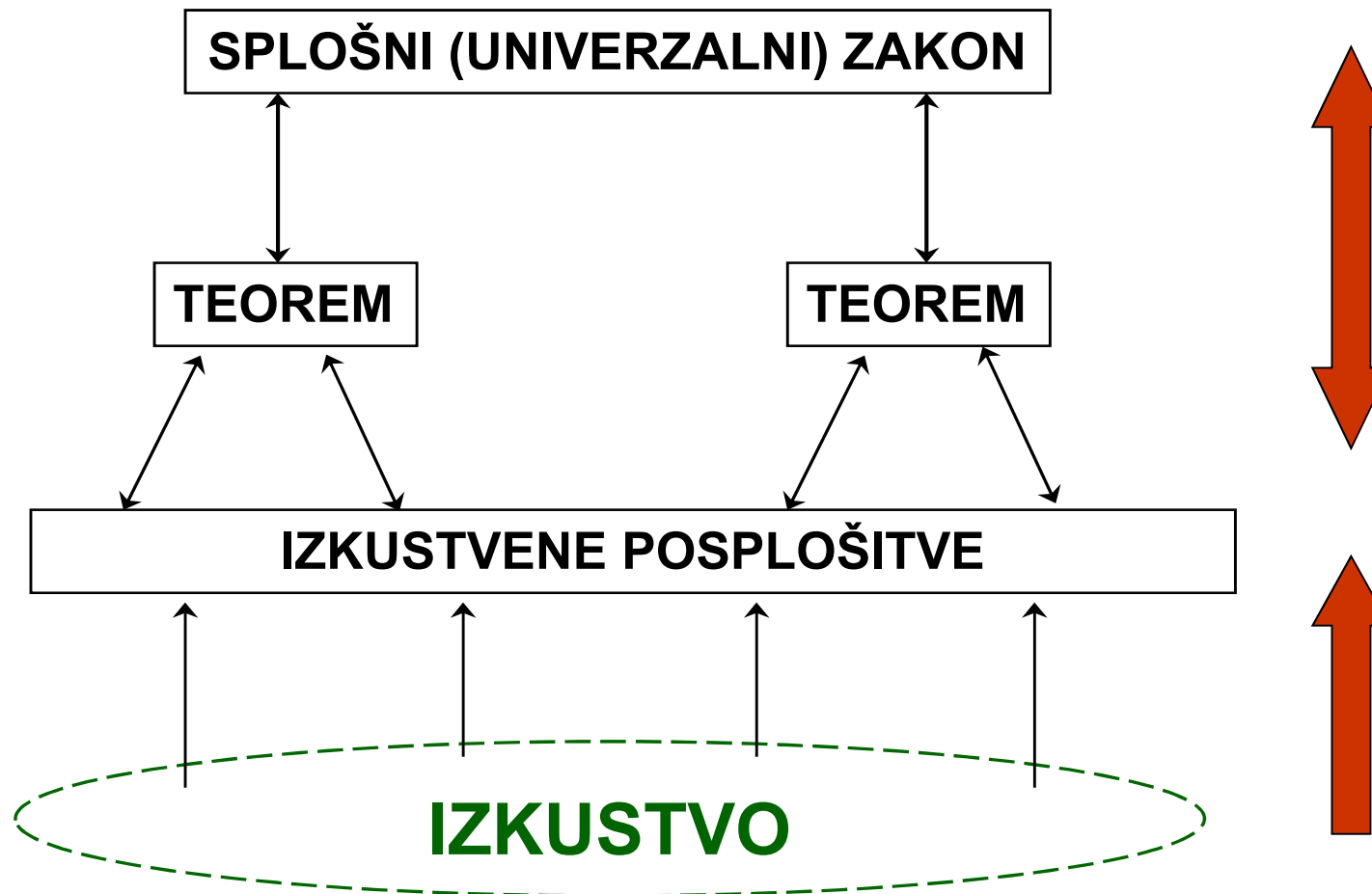
1. Deduktivni model oblikovanja teorije

2. Induktivni model oblikovanja teorije

3. Inverzna dedukcija (J. S. Mill)

Gradnja teorije in preizkušanje teorije

V raziskovalnem procesu izkustvenih znanosti...

- ... je ***indukcija*** proces, ki je značilen za **gradnjo (nove) teorije**
- ... je ***dedukcija*** proces, ki je značilen za **preizkus (obstoječe) teorije**

Vloga teorije pri empiričnem raziskovanju družbe

Dve temeljni funkciji:

- Orientacijska funkcija – usmerja empirično raziskovanje
- Pojasnjevanje (in/ali razumevanje) pojavov v realnem svetu (cilj raziskovanja)

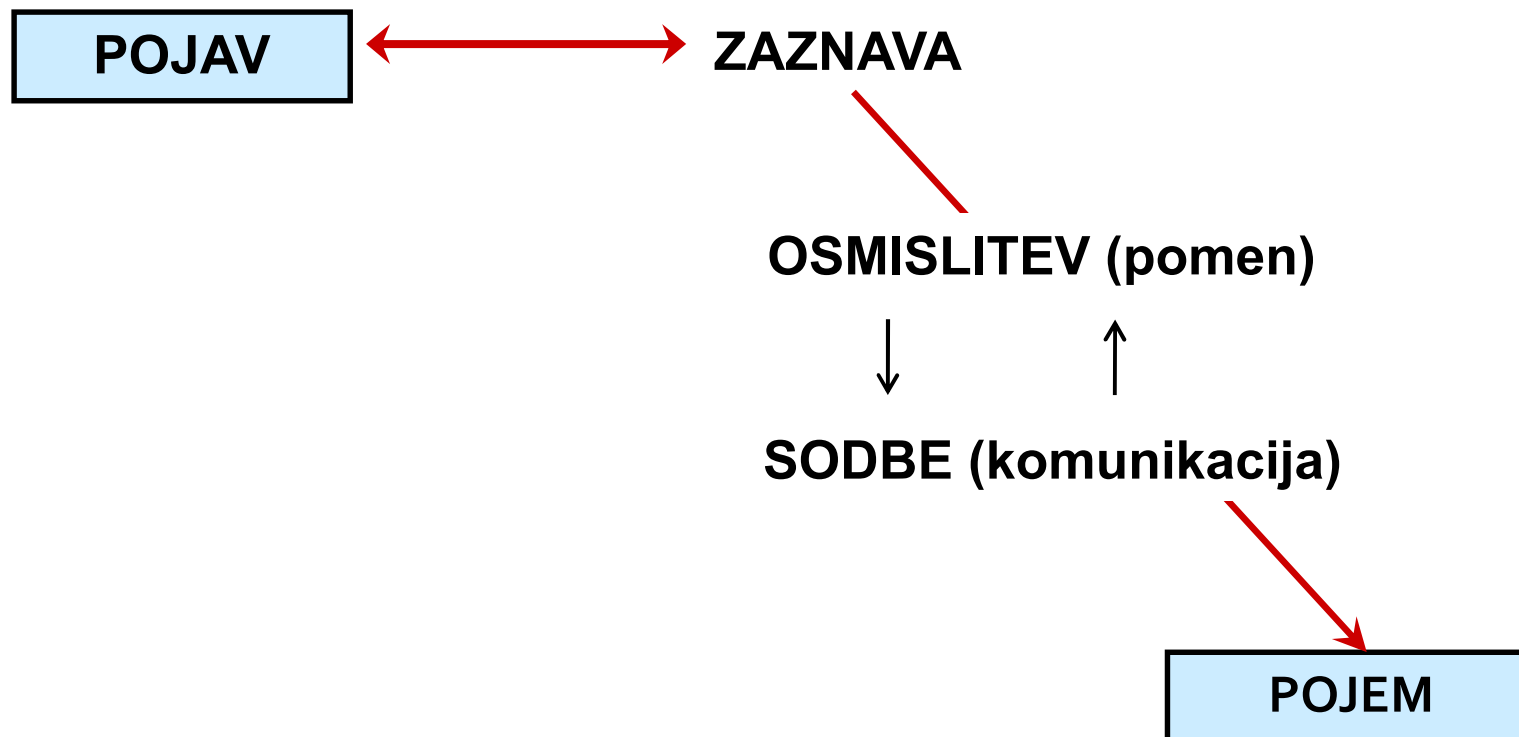
Orientacijska funkcija:

- Definicije pojmov:
 - komunikacija med znanstveniki
 - opredelitev (zamejitev) področja raziskovanja
 - konceptualizacija in operacionalizacija
- Dejstva in zakoni:
 - vir hipotez in konkretizacija raziskovalnega problema

Pojmi (koncepti)

Inštrumenti za miselno sprejemanje stvarnega sveta

Od konkretnega pojava (v realnem svetu) do abstraktnega (teoretičnega) pojma:

Pojem (koncept)

- *Pojem* je miselna kategorija, ideja, miselni konstrukt realnega sveta.
- V empirični znanosti se predpostavlja, da se *teoretski pojmi* nanašajo na pojave v realnem svetu.
- Pojmi so torej rezultat *abstrakcije* in predstavljajo splošne skupne značilnosti specifičnih (konkretnih, realnih) objektov. (po *Kantu* so to „*a posteriori pojmi*“).
- Za raziskovalni proces je pomembna je *definicija pojma*, saj le na podlagi tega vemo, kaj je *bistvo* pojma (skupna značilnost kategorije pojavov, ki jih pojem predstavlja) in katere *konkretne pojave* pojem „obsega“.
- Pomemben je tudi „dogovor“ o *izrazu (terminu)*, ki označuje pojem.

Pojem

Primer: predsodki

Pojav → izkustvo

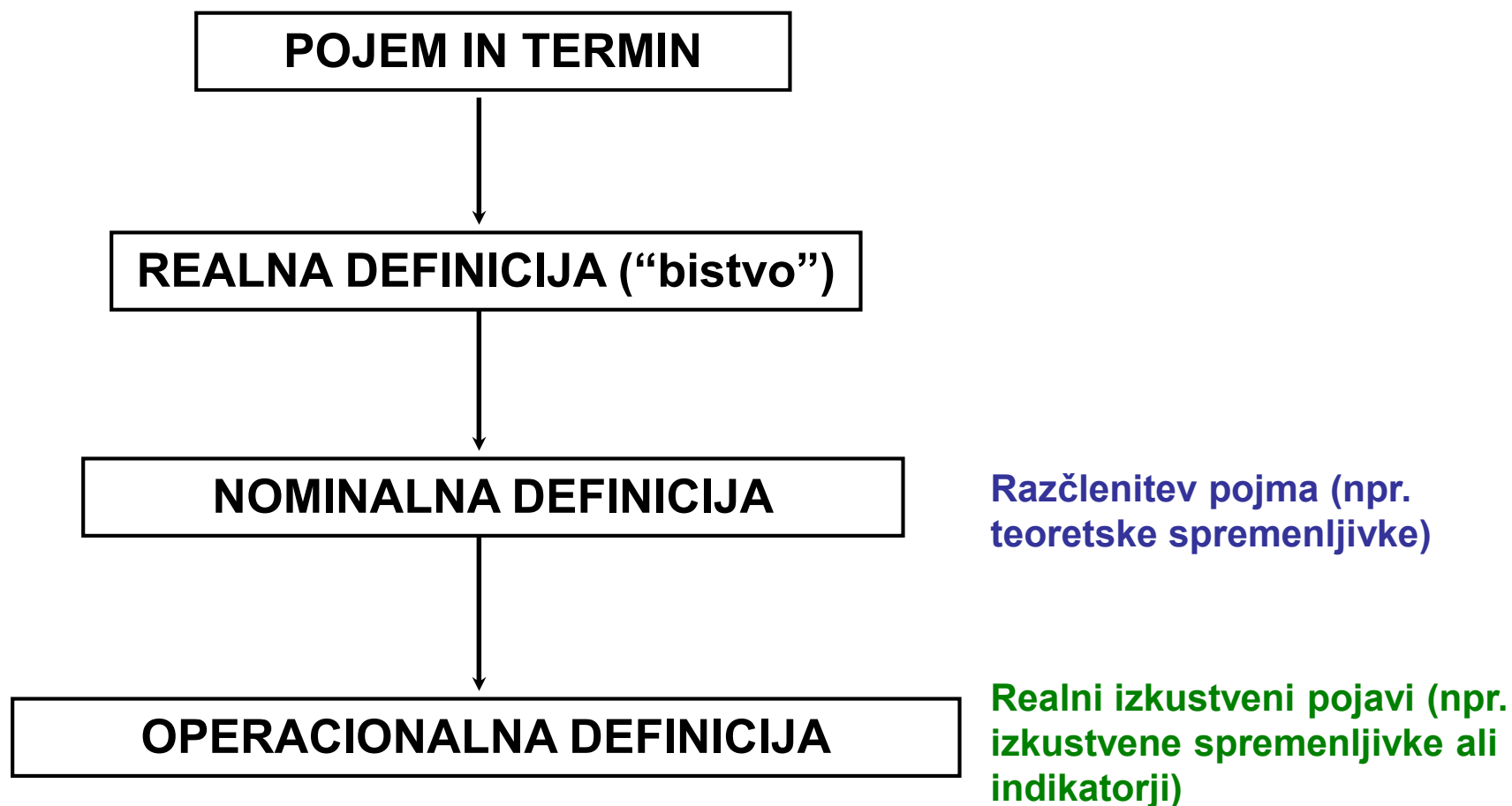
- podjetnik ne zaposli ženske na vodstveno mesto, z obrazložitvijo, da so ženske preveč čustvene
- na rasističnem shodu se pojavijo izjave, da so vsi črnci kriminalci in jih je treba izgnati v Afriko
- policijsko obravnavanje ljudi zgolj na podlagi njihovega videza oz. stila oblačenja

Proces oblikovanja pojma (indukcija)

- Osmislitev:
 - Iskanje skupnih točk opaženih pojavov in poimenovanje
- “Sodba”:
 - Komunikacija z drugimi – primerjava izkustev in
 - Oblikovanje skupne definicije in dogovor o terminu

Konceptualizacija:

razčlenitev teoretskega pojma

Razčlenitev teoretskega pojma

(Primer)

Družbeno-ekonomski status

Realna definicija: *Položaj v družbenem sistemu*

Nominalna definicija: *Rezultat kombinacije dosežene izobrazbe, poklicnega položaja in materialnega položaja posameznika*

Enota: *posameznik*

Dimenzije posameznika: *raven izobrazbe, poklicni položaj, materialni položaj*

Operacionalna definicija (pokaže, kako bomo pojav opazovali – merili)

Družbeno-ekonomski status opazujemo z naslednjimi kazalniki:

- *najvišja stopnja dokončane šole*
- *ali posameznik opravlja vodilno ali izvršilno delo, ali ni zaposlen*
- *povprečna višina osebnega dohodka v zadnjih treh mesecih*

2.1.5. Družboslovne paradigme in raziskovalne strategije

PARADIGMA - “vzorec raziskovanja”

- predpostavke in domneve znanstvene skupnosti, ki ne zahtevajo nikakršnega preverjanja znotraj te znanstvene skupnosti
- način postavljanja raziskovalnih vprašanj in način iskanja odgovorov na ta vprašanja (metoda)

Dve ključni družboslovni paradigmi:

- *Pozitivizem* (→ postpozitivizem)
- *Interpretativna paradigma* (konstruktivizem)

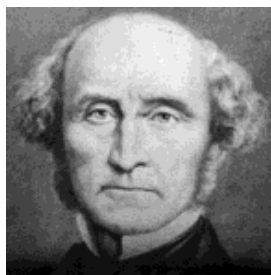
Elementi družboslovne paradigme oz. znanstvene discipline, ki so pomembni za razvoj metode v družboslovju:

1. Poimovanje družbe (teorija)
2. Poimovanje družbene vloge znanosti
3. Logično-epistemološki vidiki pojmovanja znanosti
4. Raziskovalna praksa znanstvene discipline

POZITIVIZEM - utemeljitelji:

Auguste COMTE (1798 – 1857)

John Stewart MILL (1806 – 1873)

Emile DURKHEIM (1858 – 1917)

Pozitivizem

Tematike pri utemeljiteljih pozitivizma, ki so bile pomembne za razvoj družboslovne metodologije:

1. *Logično-epistemološka vprašanja* (pomembno je izkustvo, dedukcija kot princip znanstvene pojasnitve...)
2. Vsebina teorije
 - *Comte*: evolucionizem in organicizem
 - *Durkheim*: sociologizem
 - *Mill*: nominalizem
3. Razmerje *znanost – družba*
 - Comte: racionalna organizacija družbe temelji na znanstvenem razumu (znanost je nad družbo)
4. Konkretna *metodološka vprašanja*
 - zbiranje podatkov, vzročnost in znanstvena pojasnitev, uporaba eksperimenta, primerjalna metoda

Ad 4. Konkretna metodološka vprašanja pri pozitivistih

Zbiranje podatkov

- opazovanje (*Comte*) vs. samoopazovanje (*Mill*)
- opazovanje družbenih pojavov kot stvari (*Durkheim*)
- pomen statistike (*Durkheim*)

Znanstveni zakon, vzročnost in pojasnjevanje pojavov

- *Comte*: korelacija že zadošča za pojasnitev v obliki zakona
- *Mill*: poudarja pomen psiholoških zakonov pri pojasnjevanju družbenih pojavov
- *Durkheim*: korelacija ne zadošča (je le pojavnost), za pojasnitev je ključno odkrivanje vzrokov

Ad 4. Konkretna metodološka vprašanja pri pozitivistih (nadaljevanje)

Uporaba eksperimenta

- *Comte*: “krizni” eksperiment
- *Mill*: pomen psihološkega eksperimenta
- *Durkheim*: eksperiment pri preučevanju družbe ni možen

Primerjalna metoda (+ zgodovinsko primerjalna metoda)

- primerjava družb na različnih stopnjah razvoja
- *Durkheim*: primerjalno raziskovanje (kot nadomestilo eksperimenta) z odkrivanjem vzrokov omogoča pojasnjevanje družbenih pojavov

Značilnosti pozitivistično usmerjenega družboslovnega raziskovanja

- Potek raziskave: operacionalizacija in preverjanje hipotez
- Empirizem
- Vrednotna nevtralnost
- Zbiranje podatkov: poudarek na anketi
- Uporaba kvantitativnih metod

Kritične reakcije na pozitivistično pojmovanje metode

Konec 19. stoletja in začetek 20. stoletja

- *spor o metodi* (“Methodenstreit”)
- *spor o vrednotah* (“Werturteilsstreit”)

Po 2. svetovni vojni - konec 50-ih in 60. leta 20. stoletja

- *spor o pozitivizmu* (“Positivismusstreit”)

Kritične reakcije na pozitivistično pojmovanje metode

Značilnosti pozitivizma, ki so bile predmet razprav in polemik

- enotna načela znanstvenega spoznavanja
- koncept znanstvene pojasnitve – splošni zakon
- razumevanje družbenega pojava kot stvari
- razumevanje vloge znanosti
- pojmovanje konceptov: objektivnost, veljavnost, zanesljivost
- vrednotna nevtralnost
- empirizem in zavračanje samoopazovanja
- poudarjanje ankete in uporabe kvantitativnih metod

Kritične razprave privedejo do jasnega oblikovanja in razločevanja obeh paradigem:

pozitivizma in ***interpretativne paradigme*** (konstruktivizma).

Govorimo tudi o ***paradigmatskem sporu***.

Kritične reakcije na pozitivizem

Prvo obdobje kritike:

Spor o metodi in spor o vrednotah (po letu 1880)

1. **Historicizem**

Razlikovanje med naravoslovjem in družboslovjem

- Wilhelm DILTHEY (različen značaj izkustva)
- Wilhelm WINDELBAND (različen spoznavni interes)
- Heinrich RICKERT (formalne razlike – logika, spoznavna teorija)

2. **Sociologija razumevanja**

- Max WEBER

Kritične reakcije na pozitivizem

Max Weber

in “sociologija razumevanja”

Poskus približevanja historicizma in pozitivizma

- **Znanost in vrednote** - problem izbora predmeta raziskovanja
- **Problem pojasnjevanja družbenih pojavov** - koncept “razumevanja”
- **Koncept *idealnih tipov*** – idealni tip je sredstvo spoznavanja

Kritične reakcije na pozitivizem

Drugo obdobje kritike:

Spor o pozitivizmu

(Po 2. svetovni vojni, predvsem konec 50-ih in 60. leta 20. stoletja)

1. Kritična teorija družbe (Frankfurtska šola)

Zavračanje vrednotne nevtralnosti in zavzemanje za družbeno angažirano družboslovje

2. Kvalitativna vs. kvantitativna metodologija

Kritika ankete in (nekritične) uporabe kvantitativnih metod za analizo podatkov

Metodološke posledice paradigmatskega spora

Ločen razvoj raziskovalnih praks, ki temeljijo na različnih metodoloških pristopih oz. strategijah:

- *Pozitivizem – kvantitativna metodologija*
- *Konstruktivizem (interpretativna paradigma) – kvalitativna metodologija*

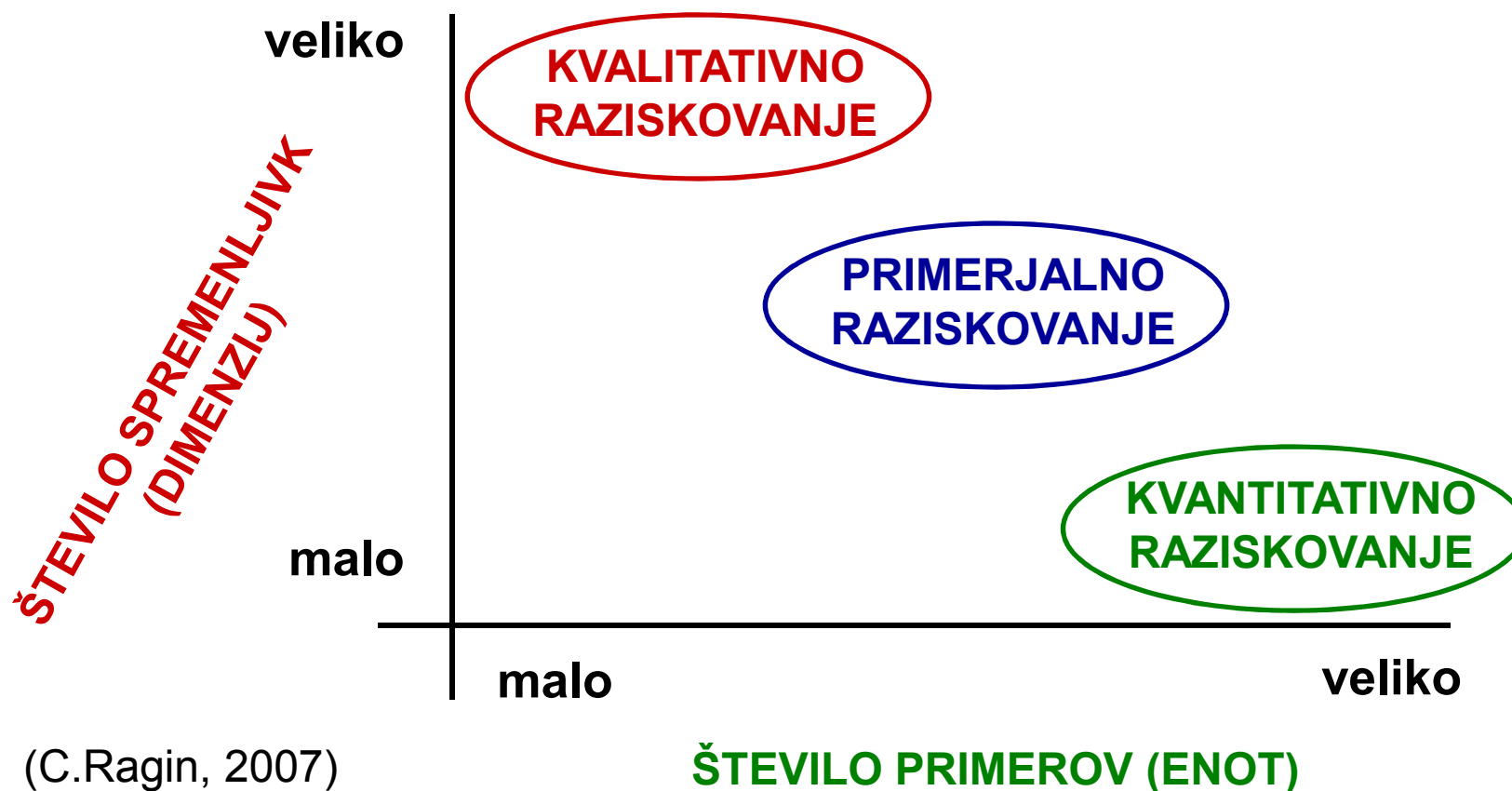
Pozitivizem in interpretativna paradigma

Paradigmatske razlike

	POZITIVIZEM	INTERPRETATIVNA P.
1. ONTOLOŠKA RAZLIKA	realnost je ena	več konstrukcij realnosti
2. EPISTEMOLOŠKA RAZLIKA	“pogled od zunaj”	“pogled od znotraj”
3. PROBLEM VREDNOT	vred. nevtralnost	vred. naravnost
4. POSPLOŠEVANJE	možni so univerz. zak.	univ. zak. niso možni
5. VZROČNOST	ločitev vzroka in posl.	ni možno ločiti
6. LOGIKA SPOZNAVANJA	dedukcija	indukcija
7. RAZISKOVALNE METODE	kvantitativne	kvalitativne

Raziskovalne strategije:

kvantitativno, primerjalno in kvalitativno raziskovanje

Kvantitativno - kvalitativno ter nekatera metodološka pravila in razlike

	KVANTITATIVNO	KVALITATIVNO
1. VREDNOTNA NARAVNANOST	nevtralnost	zavestna pristranost
2. VLOGA RAZISKOVALCA	pogled od zunaj	udeležba v okolju
3. POTEK RAZISKAVE	dedukcija	indukcija
4. ZBIRANJE PODATKOV	standardizacija	prilagajanje okolju
5. ŠTEVILO RAZISKOVANIH ENOT	veliko	malo
6. ŠTEVILO OPAZOVANIH LASTNOSTI	malo	veliko

Kvantitativno in kvalitativno raziskovanje: še nekaj razlik

(npr. Ragin, 2000)

Kvantitativno

- Splošnost
- Ekstenzivnost
- Usmerjenost k spremenljivkam (dimenzijam enot)
- Veliko primerov (enot)

Kvalitativno

- Kompleksnost
- Intenzivnost
- Usmerjenost k primerom oz. enotam
- Malo primerov (enot)

Kvantitativno in kvalitativno raziskovanje

Primer (enota) in spremenljivka

kvantitativno

**Usmerjenost na
spremenljivke**

Odkrivanje razširjenosti pojavov in zakonitosti v **velikem številu primerov**, ali prepoznavanje nekih širših zakonitosti na makro družbeni ravni.

Izhodišče je **teorija** (preizkus hipotez izpeljanih iz teorije).

Odkrivanje verjetnosti odnosov med značilnostmi družbene strukture (med spremenljivkami) na najširši možni populaciji posameznih opazovanih primerov.

kvalitativno

**Usmerjenost na
primere (enote)**

Podrobno raziskovanje **manjšega števila konkretnih primerov (enot)** in razumevanje pojavov znotraj njih.

Izhodišče so **dejstva in podatki**, ki nas (lahko) vodijo do teorije.

Odkrivanje ponavljajočih (nespremenljivih) vzorcev, ki so skupni relativno majhnemu številu primerov (enot)

2.1.6. Znanstvena pojasnitev in vzročnost

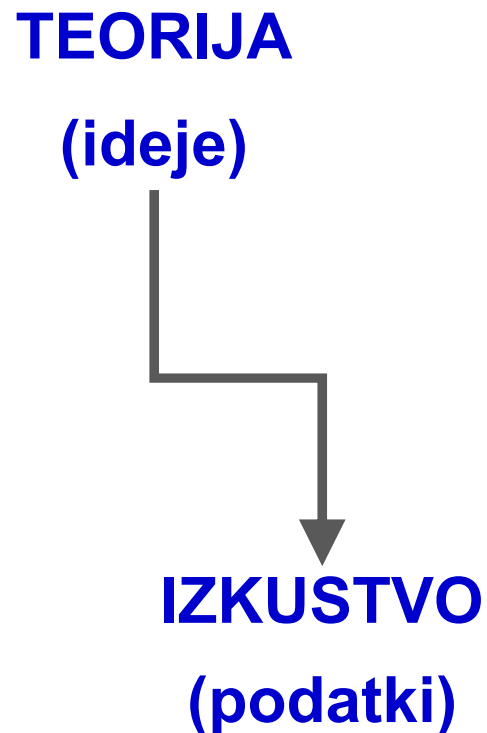
Dva pristopa k znanstveni pojasnitvi in vloga teorije

(dva splošna načrta družboslovne raziskave):

- a. preverjanje hipoteze
- b. “utemeljena” teorija

a. Preverjanje hipoteze

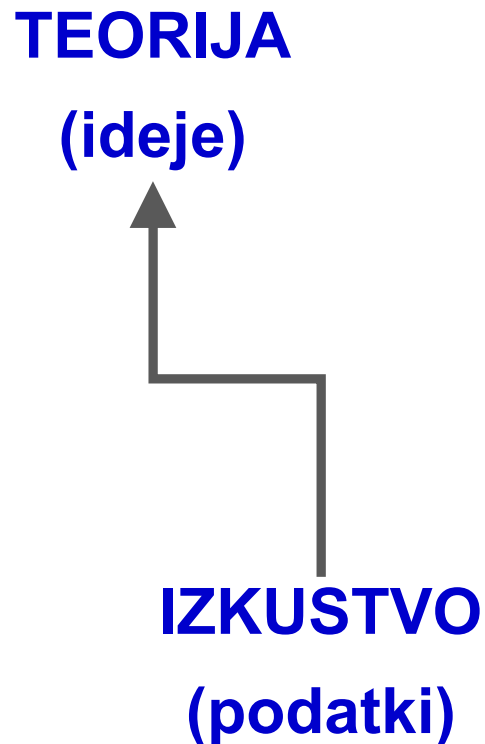
Dedukcija

1. Splošne definicije pojmov in splošni zakoni
2. Most med pojmovno in izkustveno ravnjo – teoretsko utemeljene podobe družbenega sveta (“empirične” hipoteze)
3. Podatki in preverjanje hipotez

b. Utemeljena teorija

Indukcija

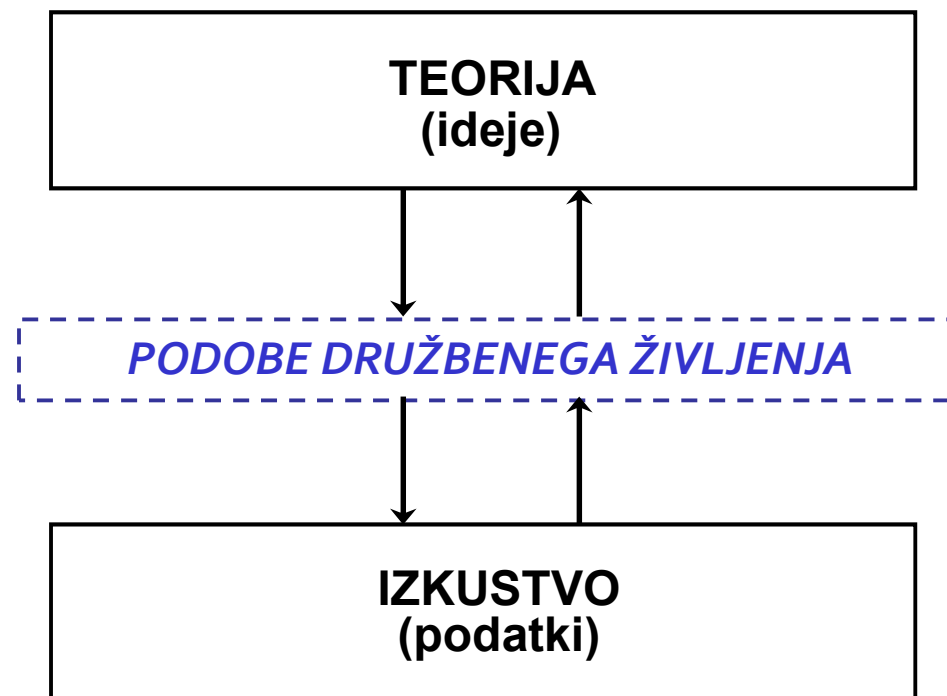
1. Konkretni posamični pojavi in njihova zaznava
2. Most med pojmovno in izkustveno ravňjo – podobe družbenega sveta utemeljene na izkustvenem gradivu (izkustvene posplošitve)
3. Teoretski pojmi in trditve o povezanosti med dejstvi

Realnost družboslovnega raziskovanja:

inverzna dedukcija (npr. Mill)

ali

retrodukcija (npr. Ragin)

Vzročnost

- ***Asimetrična zveza*** med (najmanj) dvema pojavoma (spremenljivkama)
- ***Vzrok*** (neodvisna spremenljivka) ***vpliva*** na posledico (odvisno spremenljivko)
- ***Vzrok*** oz. pogoj (sprememba neodvisne spremenljivke) ***predhodi posledici*** oz. izidu (spremembi odvisne spremenljivke)

Problem vzročnosti in...

razlike med družboslovnimi paradigmi

*Konstruktivizem oz.
interpretativna paradigma*

Kvalitativno raziskovanje

Splošni oz. univerzalni (vzročni) zakoni niso možni

Idiografska znanost: vsi vzroki konkretnega (posamičnega) pojava).

Ni možna (jasna) ločitev vzroka od posledice.

Pozitivizem

Kvantitativno raziskovanje

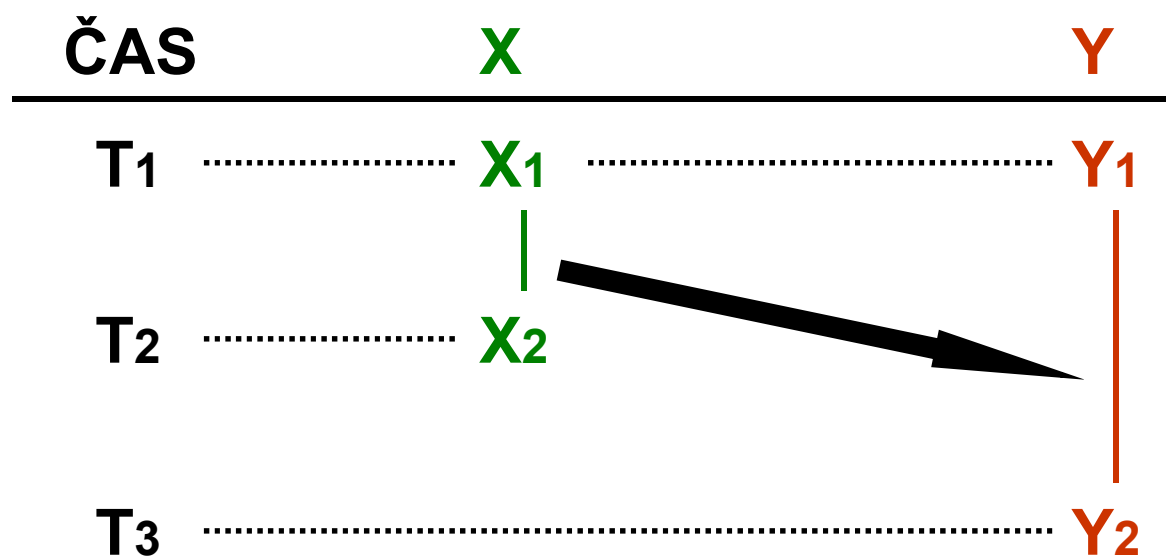
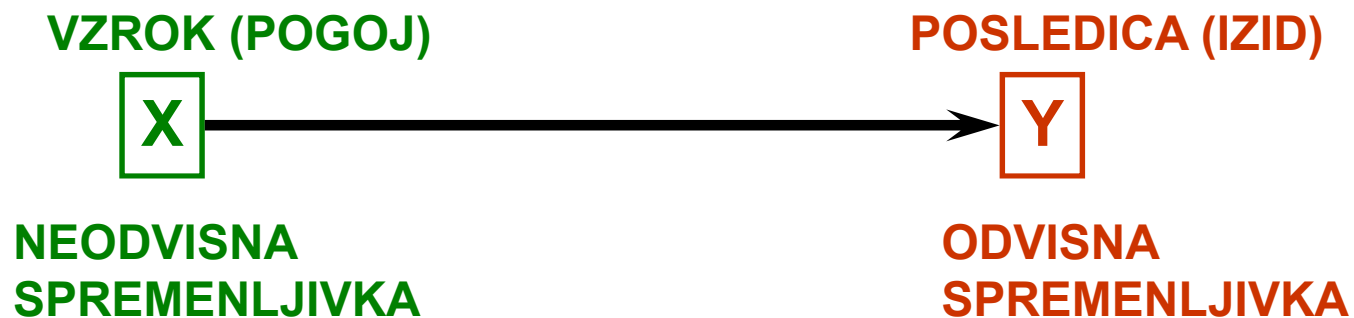
Splošni (univerzalni) vzročni zakoni so cilj.

Nomotetska znanost: bistven vzrok vseh pojavov iste vrste.

Vzrok in posledica sta ločena pojava – vzrok (vedno) predhodi posledici.

Vzročnost

(shematska ponazoritev)

Dva pogleda na vzročnost

- **Determinizem**

Posledica *nujno* sledi vzroku in tega ne moremo spremeniti zgolj z odločitvijo volje

- **Verjetnost**

– Določenemu vzroku (pogoju) z večjo verjetnostjo sledi točno določen izid (posledica) v primerjavi z drugimi možnimi izidi (posledicami)

Vrste vzrokov (pogojev)

- Nujen vzrok (pogoj)

X je nujen vzrok za Y, če velja naslednje:

Pojav Y se zgodi le v primeru, če se (pred tem) zgodi pojav X.

- Zadosten vzrok (pogoj)

X je zadosten vzrok za Y, če velja naslednje:

Pojav Y se zgodi vedno, kadar se (pred tem) zgodi pojav X.

- Verjeten vzrok (pogoj)

X je verjeten vzrok za Y, če velja naslednje: Pojav Y se bo v določenem številu primerov (ne pa v vseh primerih) zgodil, če se pred tem zgodi pojav X.

- Dodatni vzrok (pogoj)

Dejavnik (pojav) X, ki prispeva k povečanju verjetnosti, da se bo zgodil pojav Y.

Nekateri problemi in napake pri vzročni pojasnitvi

- **Teleološkost** – bodoča funkcija pojava se razume kot vzrok za nastanek pojava; interpretacija in racionalizacija “za nazaj”
 - **Tavtologija** – vzrok se išče v eni od dimenzij istega pojava (npr.: kaznovanje otrok kot vzgojni prijem in avtoritarnost)
 - **Napaka okolja (konteksta)** – pomešane vrste enot oz. ravni analize: iz višje ravni (npr. občina) se sklepa na nižjo raven (npr. posamezniki)
 - **Redukcionizem (neenakovrednost)** – iz povezanosti na nižji ravni (npr. posamezniki) se sklepa na povezanost na višji (makro) ravni (torej zopet problem enot oz. ravni analize)
- **Navidezna zveza in intervencna** (prisotnost “tretje” spremenljivke oz. dejavnika)

Problemi vzročne pojasnitve

Primer: navidezna zveza in intervencna

IZHODIŠČE: **X** \longrightarrow **Y**

X - neodvisna spremenljivka

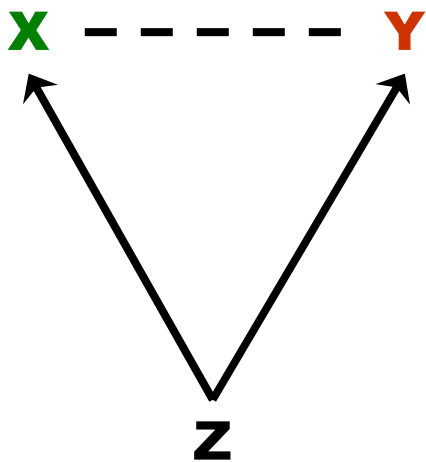
Y - odvisna spremenljivka

Z - "intervenirajoča" spremenljivka

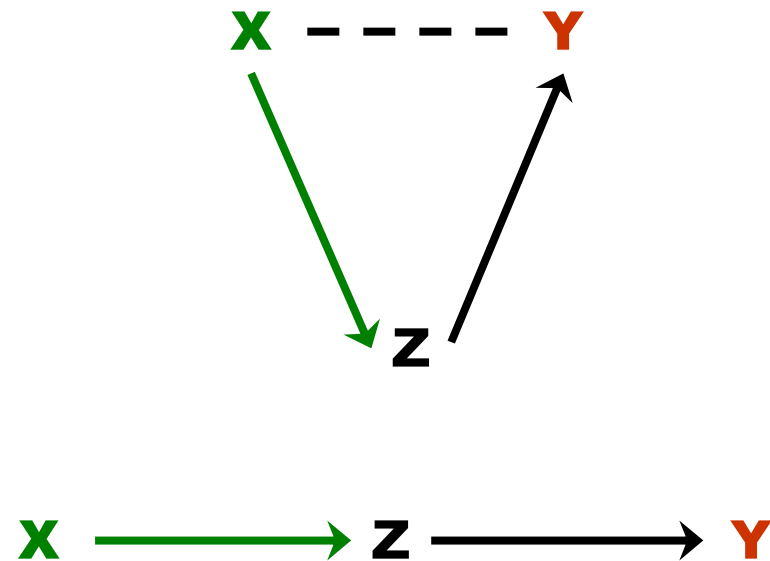
Problem vzročne pojasnitve: navidezna zveza in intervencna

IZHODIŠČE: **X** → **Y**

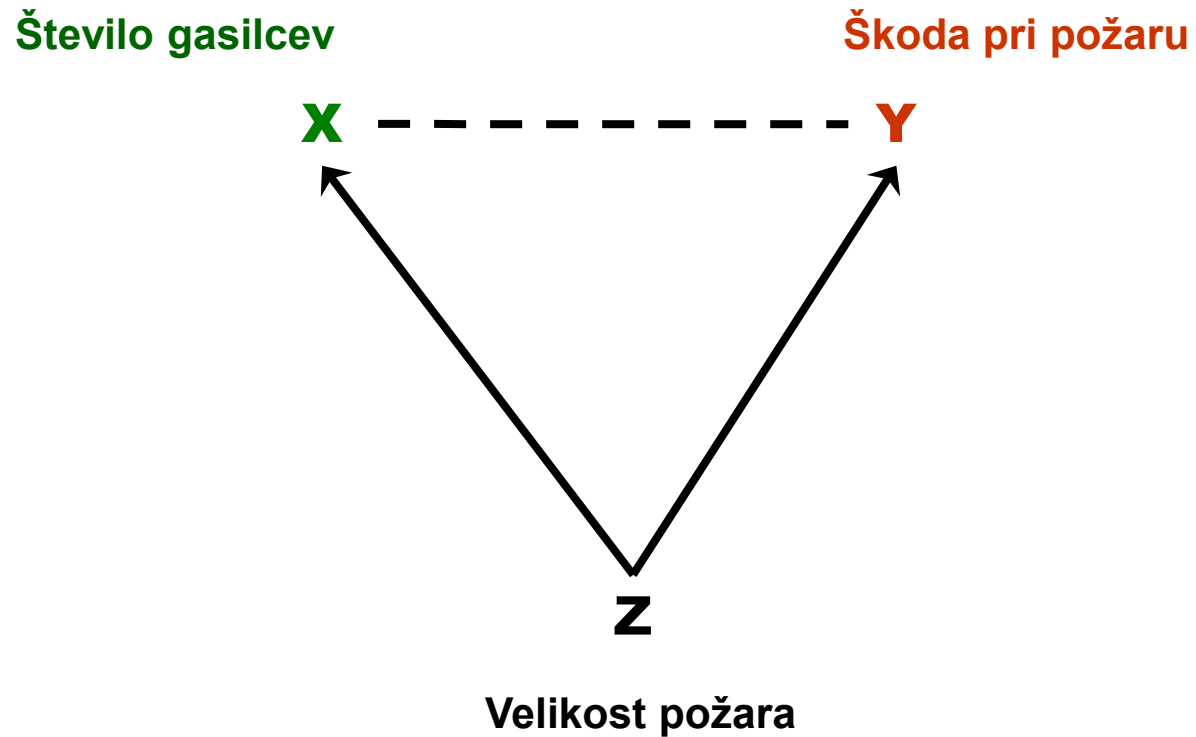
a) navidezna zveza

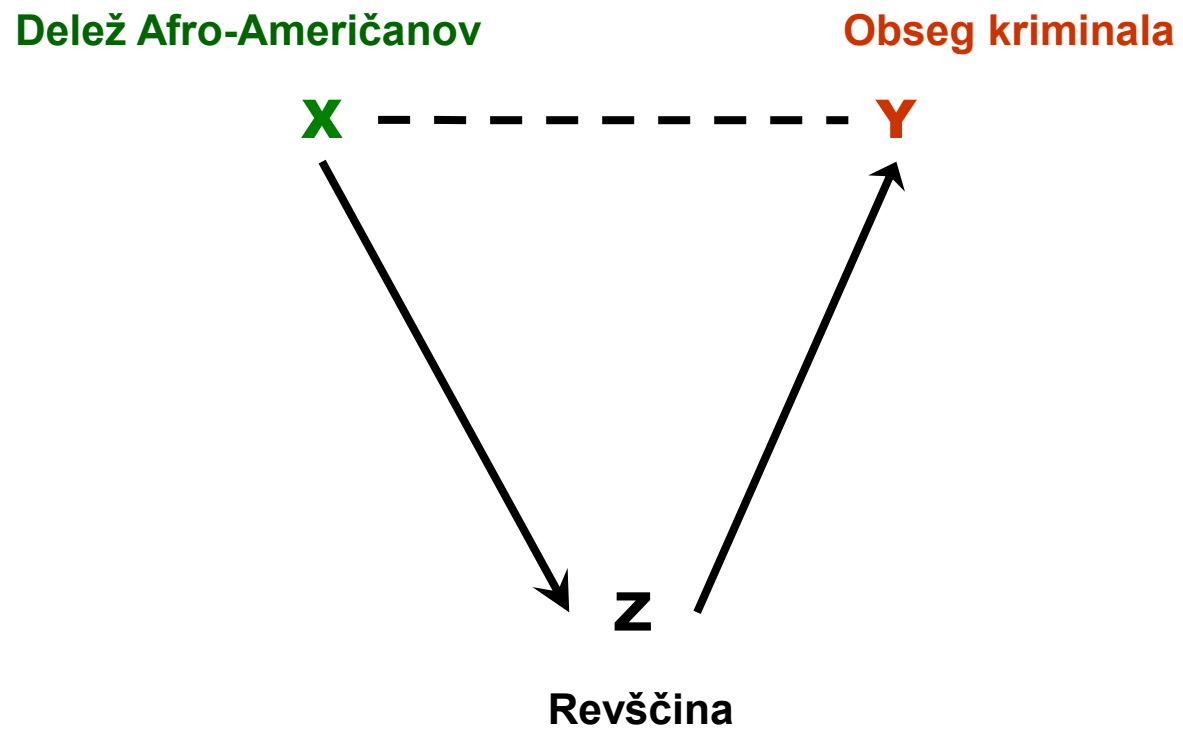
b) intervencna

Primer navidezne zveze (izhodiščnost):

Primer intervence:

Načini preizkušanja vzročne povezanosti

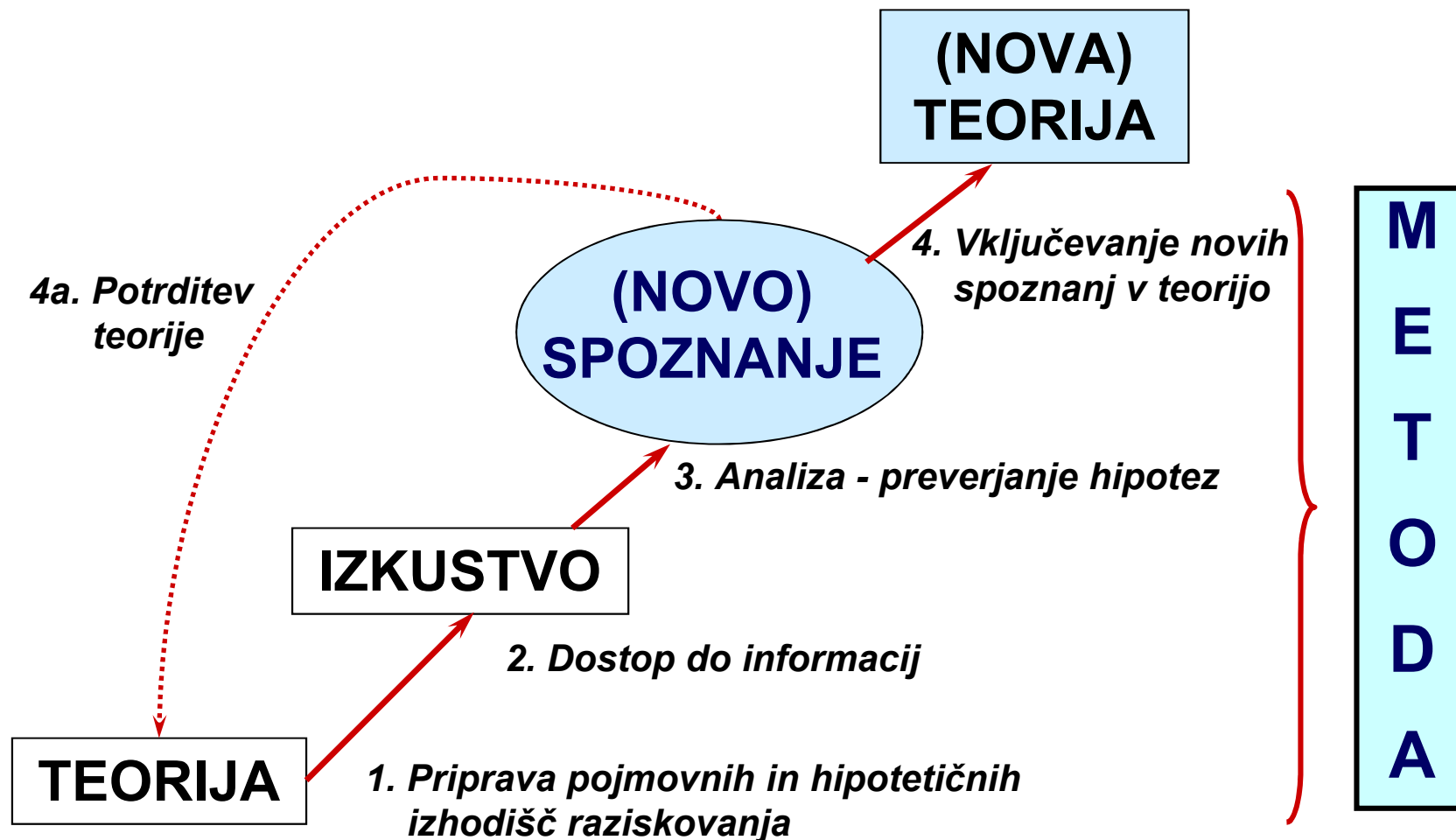
Izhodišče: hipoteza o vzročni povezanosti

- *”Naturalistično” opazovanje*
- *(Družboslovni) eksperiment*
- *(Multivariatna) analiza povezanosti*

2.1.7. Splošno o raziskovalnih metodah

- Splošni pojem raziskovalne metode: *pot do novih spoznanj*
- V najširšem smislu pojem raziskovalne metode pokriva različne raziskovalne „prakse“ – od raziskovalnih strategij do postopkov za analizo podatkov. Splošnejši pojmi metode (strategije, splošne metode) povezujejo specifične metode, ki so v skladu s splošnim raziskovalnim pristopom (strategijo).
- Na splošno torej pojem metode obsega različne postopke v vseh fazah raziskave:
 - priprava raziskovalnih izhodišč
(raziskovalna vprašanja, hipoteze, konceptualizacija, operacionalizacija ...)
 - zbiranje podatkov
(opazovanje, spraševanje, vzorčenje, standardizacija...)
 - analiza podatkov, sinteza
(preizkušanje hipotez, statistična analiza, analitska indukcija ...)

Mesto metode v okviru znanosti

S proučevanjem poti do novega spoznanja se ukvarja...

- **Epistemologija (spoznavna teorija)**

- ki jo zanimajo splošna načela znanstvenega spoznavanja

in

- **Metodologija:**

- znanost o metodi,
- del logike
- ukvarja se s (konkretnimi) pravili znanstvenega spoznavanja (preučevanje in razvoj konkretnih raziskovalnih metod)

Raziskovalne metode v družboslovju – raziskovalne strategije

- **Raziskovalne strategije (pristopi)** – tukaj gre za celoto, ki povezuje cilje raziskovanja, spoznavnoteoretske predpostavke, pravila sklepanja (logika), raziskovalne načrte (dizajne), konkretne metode zbiranja podatkov, analize podatkov in celo specifične tehnike (merjenja, analize ipd.). V družboslovni raziskovalni praksi se pojavljata predvsem dve ključni strategiji oz. pristopa:

- **kvalitativno** in
- **kvantitativno** raziskovanje,

ki pa se jim v novejšem času pridružuje pristop...

- **kombiniranja (združevanja) metod**

Raziskovalne metode v družboslovju – splošne metode

- **Splošne metode** – ožji pojem od strategij, vendar še vedno se nanaša na *splošne principe raziskovanja in spoznavanja* ali na *cilje raziskovanja* ter hkrati nakazuje že bolj konkretno raven – specifične raziskovalne načrte („dizajne“).
- Kadar mislimo predvsem na **principe spoznavanja**, govorimo npr. o:
 - eksperimentalni metodi (tudi o eksperimentalni logiki),
 - primerjalni metodi.
- Kadar mislimo predvsem na **cilje raziskovanja** pa govorimo npr. o:
 - deskriptivni raziskavi (opis objekta raziskave),
 - o tipološki raziskavi (metodi) (odkrivanje tipologij),
 - o analitski raziskavi (analiza povezanosti, odkrivanje vzrokov, pojasnjevanje ipd.)

Raziskovalne metode v družboslovju – raziskovalni načrti (dizajni, oblike raziskav)

- Nekateri družboslovni raziskovalni načrti (dizajni):
eksperiment, družboslovna anketa, opazovanje z udeležbo, globinski intervju, študija primera, sekundarna analiza (obstojećih podatkov), analiza vsebine, analiza diskurza, longitudinalna raziskava, panelna raziskava, mednarodna primerjalna raziskava...
- eksperimentalni vs. ne-eksperimentalni načrti
- V družboslovju so bolj pogosti ne-eksperimentalni načrti
- Pri opredelitvi posameznega raziskovalnega načrta so pomembni različni vidiki raziskave: cilji raziskave, časovna in prostorska razsežnost, „udeleženci“ ali „objekti“ raziskave (vrsta, število...), način dostopa do podatkov ali način zbiranja podatkov, stopnja nadzora nad različnimi elementi raziskave
- Govorimo lahko o raziskovalnih načrtih, ki so tipični za posamezne raziskovalne strategije:
 - *kvalitativno*: opazovanje z udeležbo,
 - *kvantitativno*: družboslovna anketa
 - *združevanje metod*: študija primera

Raziskovalne metode v družboslovju – zbiranje podatkov

- Tri temeljne oblike zbiranja podatkov:
 - Opazovanje
 - Spraševanje
 - „Analiza“ dokumentov, besedil, medijskih vsebin...
- Stopnja standardizacije postopkov zbiranja podatkov je lahko različna – običajno velja, da so *v okviru kvantitativnega raziskovanja metode zbiranja podatkov bolj standardizirane kot v okviru kvalitativnega raziskovanja*.
 - Tako gre v okviru *družboslovne ankete* (kvantitativni načrt) za visoko standardizirano spraševanje
 - Pri *globinskem intervjuju* (kvalitativni načrt) pa gre za spraševanje, ki se prilagaja spraševancu in toku intervjuja – torej nizka stopnjo standardizacije
- Delitev na t.i. „moteče“ (*obtrusive, reactive*) in „ne-moteče raziskave“ (*non-obtrusive, non-reactive*) raziskave je tudi povezana s problemom zbiranja podatkov:
 - „*Moteče*“ raziskave – raziskovalec z neko spodbudo oz. „motnjo“ (npr. vprašanje, prisotnost na terenu, manipuliranje z dejavniki) pridobi informacije (podatke) (takšne so vse ankete, intervjuji, eksperiment, opazovanje z udeležbo)
 - „*Ne-moteče*“ raziskave – obstoj informacije je neodvisen od posega raziskovalca. Raziskovalec podatke samo uporabi (sekundarna analiza podatkov drugih raziskav, statističnih podatkov), ali ustrezno uredi že obstoječe informacije (npr. analiza vsebine, dokumentov, besedil...)

Raziskovalne metode v družboslovju – analiza podatkov

- Z analizo podatkov mislimo na tiste postopke, s pomočjo katerih raziskovalec na podlagi informacij (podatkov), ki jih je zbral, pripravi prikaz (družbenega) pojava, ki ga je preučeval (preveri hipotez, odgovori na raziskovalno vprašanje...)
- Ti postopki so odvisni vsaj od naslednjih stvari;
 - spoznavni cilji (raziskovalno vprašanje, hipoteze...)
 - raziskovalni načrt (dizajn)
 - predmet oz. „objekti“ raziskovanja (tip, število)
 - vrsta, količina in kakovost podatkov
- Pri raziskavah, ki temeljijo na **kvantitativni strategiji** običajno uporabljamo različne statistične metode za analizo podatkov, kjer je poudarek na spremenljivkah (dimenzijah)
- Pri raziskavah, ki temeljijo na **kvalitativni strategiji** pa gre za postopke, ki praviloma vodijo v smeri razjasnjevanja pojmov in kategorij in oblikovanja splošnih (teoretskih) pojmov (analitična indukcija, stalna primerjalna metoda...)